

И.ф.д., проф. Бувсара Ташмурадова
Тошкент молия институти

СОЛИҚ РИСКЛАРИ ВА УЛАРНИ БОШҚАРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация. Мақолада солиқ рискларининг моҳияти, юзага келиш сабаблари, солиқ хавфи даражаларини белгилаш, солиқ тўловчиларни сегментлаш, солиқ хавфини таҳлил қилиш масалалари ёритилган. Солиқ рисклари тадбиркорлик субъектлари ва солиқ органлари нуктаи назаридан баҳо берилган. Солиқ рискларини камайтириш масалаларига эътибор қаратилган. Тадқиқот жараёнида қўлланилган тадқиқот методлари берилган. Таҳлиллар орқали солиқ рискларини башқариш босқичлари, рискларни таҳлил қилиш асосида назорат объектларини аниқлаш тартиби, солиқ рискин аниқлашда фойдаланиладиган манбалар ўрганилган. Таҳлиллар асосида тегишли хулоса ва таклифлар келтириб ўтилган.

Таянч сўзлар: солиқ рисқи, солиқ хавфи мезонлари, солиқ хавфи даражаси, солиқ хавфи таҳлили, тадбиркорлик субъектларини сегментлаш, солиқ назорати рисқи, молиявий жарималар рисқи.

Prof. Buvsara Tashmuradova
Tashkent Institute of Finance

TAX RISKS AND THEIR MANAGEMENT FEATURES

Abstract. The article discusses the nature of tax risks, their causes, determination of tax risk levels, segmentation of taxpayers, tax risk analysis through the views of various scholars. Tax risks are assessed from the point of view of business entities and tax authorities. The focus is on reducing tax risks. The research methods used in the research process are given. The analysis studies the stages of tax risk management, the procedure for determining the objects of control on the basis of risk analysis, the sources used in determining tax risk. Based on the analysis, relevant conclusions and proposals are given.

Keywords: tax risk, tax risk criteria, tax risk level, tax risk analysis, segmentation of business entities, tax control risk, risk of financial penalties.

Кириш

Республикамизда тадбиркорлик фаолиятининг ривожланишига кенг имкониятлар берилиши билан бир қаторда юзага келаётган солиқлар билан боғлиқ рисклар ва уларни бошқариш ҳам бир томондан, тадбиркорларни фаолиятини ҳимоя қилиш ва иккинчи томондан, давлат бюджети даромадлиги узлуксизлигини таъминлаш нуктаи назаридан ўз долзарблигини сақламоқда. Корхона томондан солиқ рисқи - солиқ тўловчиларнинг солиқ тўлаш билан боғлиқ мажбуриятларини бажаришида юзага келиши мумкин бўлган ва солиқ тўловчиларнинг молиявий йўқотишларига сабаб бўлувчи хавф ҳисобланади. Солиқ хизмати органлари томонидан солиқ рисқи– солиқ тўловчининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилмаслик эҳтимоли сифатида баҳоланади. Яъни бунда хавф сифатида солиқ тўловчиларнинг солиқларни ўз вақтида ва тўлиқ

бюджетга тўламасликлари тушунилади. Корхоналар учун эса солиқ rischi ва уни бошқариш заруратини ҳозирги пайтда қуйидагилар тақозо қилмоқда:

- солиқ ҳуқуқбузарликлари бўйича молиявий жарималар ошиши;
- солиқ маъмурчилиги ва унинг бир қисми сифатида солиқ назоратининг такомиллашуви;
- солиқ қонунчилиги тамойилларига конртагентларнинг солиқдан қочиш билан боғлиқ масъулиятни солиқ тўловчи зиммасига юкловчи меъёрларнинг киритилиши;
- солиқларни яшириш билан боғлиқ масалаларни аниқлашда халқаро молия институтлари мутахассисларининг жалб қилиниш;
- солиқ қонунчилигининг ўзгарувчанлиги ва мураккаблиги, айрим ҳолларда ноаниқлиги ва мунозоралилиги;
- электрон тизим амалга киритилиши, ЭҲФ юритилиши билан боғлиқ муаммолар ва бошқалар.

Давлат солиқ идоралари учун солиқ riskини бошқаришни тақозо қилувчи сабаблар сифатида эса қуйидагиларни келтиришиз мумкин:

- даромадларни яшириш ҳолатларининг кўплиги;
- хусусий ва МЧЖ корхоналарда пул айланмалари миқдорининг ортиши;
- қурилиш соҳасида, ишлаб чиқариш соҳасида солиқни яшириш имкониятларининг мавжудлиги;
- коррупцион тизим ва монополиянинг мавжудлиги;
- умумбелгиланган тартибда солиқ тўловчиларнинг бир неча ўн барабар кўпайганлиги ва бошқалардир.

Мақолада, асосан, давлат солиқ идораларида солиқ riskини камайтириш борасида олиб борилаётган тадбирлар ва уларнинг самардорлиги масалаларида тўхталиб ўтамиз.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи

Солиқ riskлари бўйича тадқиқотлар ўрганилганда бу борада турли хил ёндашувларга гувоҳ бўлишимиз мумкин. Д.Н.Тихонов ва Л.Г.Липниклар ўз илмий ишларида “иқтисодий табиатни ўзгартирувчи икки омил – самарадорлик ва riskлар” [3] га алоҳида эътибор қаратган. Молиявий натижа ва пул оқимлари миқдорида солиқ riskлари туфайли салбий ҳолат юзага келса, бу ҳолатни солиқларни бошқариш борасида самарасиз қарорлари билан изоҳлаш мумкин.

Баъзан солиқ riskлари сифатида янги солиқ тўловларининг амалга киритилиши, тўлов шартлари ва ставкаларининг ўзгариши, солиқ имтиёзларининг бекор қилиниши билан пайдо бўладиган ташқи riskлар тушунилади [4]. Солиқ riskларининг пайдо бўлиши ички омилларга ҳам боғлиқ бўлиб, “солиқ riskи солиқ қонунчилигидаги ноқулай ўзгаришлар билан боғлиқ ёки солиқ тўловларини ҳисоблаш вақтида йўл қўйилган хатолар билан боғлиқ молиявий йўқотиш сифатида баҳоланади” [5]. Лекин

солиқ рисклари бўйича ички омиллар фақатгина солиқ хатолари билан чегараланмайди.

Солиқ рискига бирмунча кенгроқ таъриф В.Н.Евстигнеев томонидан таклиф этилган бўлиб, “конкрет солиқ тўловчи учун солиққа тортиш соҳасида пайдо бўлиши мумкин бўлган ноқулай оқибатларни баҳолаш” [6] солиқ rischi сифатида акс этирилади, лекин бу мулоҳаза солиқ санкцияси қўлланилиши билан боғланади.

Бошқа томондан солиқ рискларини аниқлашда солиқ санкцияларидан ташқари молиявий йўқотишлар ҳам бўлиши мумкинлиги ҳақида Д.Н.Тихонов ва Л.Г.Липниклар алоҳида тўхталиб, бунда “солиқ rischi пул эквивалентида акс этадиган солиқларни тўлаш ва оптималлаштириш жараёни билан боғлиқ йўқотиш” [3] сифатида тушунтирилади.

Ўзбекистон хусусий сектори учун хавфларни идентификациялашнинг оптимал модели умумий солиқ идентификациялаш усулининг микро-факторли ёндашувидир. Идентификация потенциал солиқ хавфларининг ва баъзан имкониятларнинг тўлиқ рўйхатини ишлаб чиқаради. Ушбу босқичда Ўзбекистоннинг имтиёзли солиққа тортиш тамойили туфайли саноатга боғлиқ бўлган солиқ рискларини аниқлаш учун корхонанинг ташкилий ва бизнес профилини ҳисобга олиш керак [7].

“Хўжалик субъектлари солиқ рисклари қуйидаги хусусиятларига эгаллиги тадқиқ қилинди:

1) ноаниқлик – воқелик ривожини аниқ баҳолаш учун етарли маълумотларнинг етишмаслиги билан изоҳланади;

2) муқобиллик – воқелик ривожининг камида икки варианты мавжудлигида рискларнинг намоён бўлиши;

3) эҳтимоллилик – воқелик бўлишининг математик ҳисоб-китобини олиб бориш имконияти;

4) йўқотиш мавжудлиги – қутилмаган вазиятларда рискли ҳолатларнинг ривожланишининг биттасини амалга ошириш;

5) бефарқлик – риск субъекти фаолиятига тўғри муносабатда бўлишида рискнинг вужудга келиши, ҳаттоки у воқеликнинг муваффақиятли амалга оширилиши учун жавобгарликни охирида олади

6) ўзгарувчанлик – алоҳида рискларни амалга ошириш таркиби ва эҳтимоли ҳар доим ҳам барқарор эмас ва у вақт ўтиши ички ва ташқи рискларнинг таъсири билан ўзгаради;” [8].

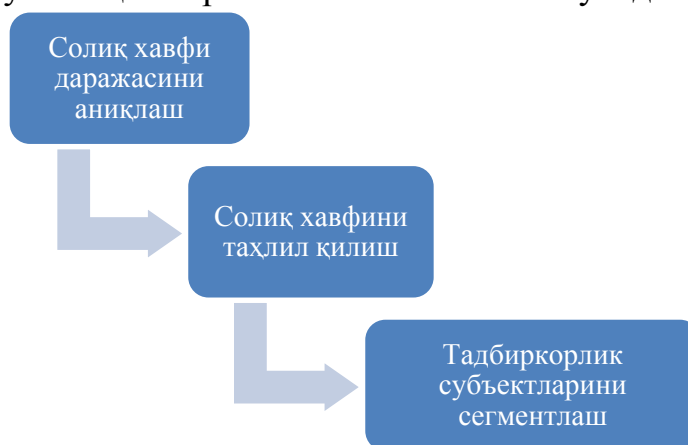
“Ривожланган мамлакатларнинг солиқ хизматлари ўз фаолиятларини солиқ рискларини комплекс баҳолаш орқали амалга оширади. Риск бошқаруви элементларига асосланган солиқ мониторинги тизими, солиққа оид қонун ҳужжатлари ва маъмурчилигидаги муаммоларни, уларнинг бошланғич босқичларида аниқлаш имконини беради” [9].

Таҳлил ва натижалар

Солиқ рискларини тадқиқ қилишда бир қанча эътибор қаратилиши лозим бўлган жиҳатлар мавжуд. Хусусан, “солиқ рисклари амалда

корпоратив молиявий бошқарув тизимида жиддий эътибор талаб қилади ва юзага келади. Шундай экан, солиқ рисклари ҳар қандай молиявий операцияни амалга оширишда ҳисобга олиниши лозим. Бизнинг нуқтаи назаримизча, молиявий бошқарув доирасида хўжалик субъектларини солиққа тортиш борасида фаолият соҳаси бўйича қабул қилинадиган қарорлар сифатини баҳолаш нафақат молиявий натижаларни ва молиявий ҳолатни барқарорлаштириш мақсадида пул оқимларини максималлаштиришга ҳамда ташкилотнинг бозор қиймати ошганлиги билан, шунингдек фаолият юритиш давомида рискларни камайтиришга эришилганлигида ҳам намоён бўлиши керак” [10].

Хозирги пайтда солиқ рискини аниқлаш мезонлари танланган ва махсус электрон дастурларга киритилган. Уларда белгиланган мезонларга солиқ тўловчилар маълумотларнинг мос келишига қараб рисклилиқ даражаси белгиланади ва бу солиқ назоратини танлашга асос бўлади.

1-расм. Солиқ рискини бошқариш босқичлари¹

Бу ҳолат амалиётда ишлатилганда кўпгина муаммоларни келтириб чиқараётганлигига қарамай солиқ тизимини рақамлаштиритиш ва инсон омилини чеклашга хизмат қилмоқда. Солиқ рискини бошқаришда солиқ хавфи даражаси аниқлаш муҳимдир. Бу рискнинг юзага келишининг эҳтимоли ва у олиб келиши мумкин бўлган оқибатлари миқдори сифатида баҳоланади. Кейинги босқич солиқ хавфини таҳлил қилишдир. Бунда солиқ органларида мавжуд маълумотлардан хавфнинг юзага келиши ҳолатлари ва шарт-шароитларини аниқлаш, уларни идентификациялаш ва солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этмаслик натижасида келиб чиқиши мумкин бўлган оқибатларни баҳолаш учун тизимли фойдаланилади. Тадбиркорлик субъектларини сегментлаш босқичи солиқ назорати шакллари танлаш мақсадида тадбиркорлик субъектларининг муайян даврдаги иқтисодий кўрсаткичларига қараб гуруҳларга ажратишни назарда тутлади.

Солиқ рискини бошқаришнинг асосий вазифалари куйидагилардир:

- сайёр солиқ текширувлари, камерал текширувлари ва солиқ аудити режалаштиришнинг ягона тизимини яратиш;

¹ Муаллиф томонидан тузилган

- тадбиркорлик субъектларининг солиқ қонунчилигига риоя этилиши бўйича саводхонлигини ошириш;
- солиқ мажбуриятларини ихтиёрий ва тўлиқ бажарадиган солиқ тўловчилар сонини кўпайтириш орқали давлат даромадларининг ўсишини таъминлаш;
- яширин иқтисодиёт соҳасида ишлайдиган солиқ тўловчилар сонининг камайтириш;
- солиқ ҳуқуқбузарлиги содир этиш хавфи даражасидан келиб чиқиб, “солиқ хавфини таҳлил қилиш” натижалари асосида тадбиркорлик субъектларига нисбатан солиқ текшируви ташаббуси билан чиқиш;
- солиқ органларининг мавжуд кадрлар ресурсларидан келиб чиқиб солиқ назоратини солиқ хавфи юқори бўлган солиқ тўловчилар ва устивор иқтисодий фаолият соҳаларига қаратиш;
- солиқ хавфини баҳолашнинг замонавий усуллари жорий қилиш ва иқтисодий фаолият соҳасида хуфёна айланма ҳамда назорат қилинмайдиган даромадлар кўламини қисқартириш;
- солиққа оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш ва уларнинг олдини олиш.

Солиқ текширишларини режалаштириш тизими солиқ тизимида энг кўп ўзгартирилаётган соҳа ҳисобланади. Халқаро молия ташкилотлари ердамида солиққа тортиш соҳасидаги фирибгарликларнинг асосий турлари ва уларни фош этиш юзасидан махсус электрон дастурлар ишлаб чиқилди. Буларга қуйидагилар киради:

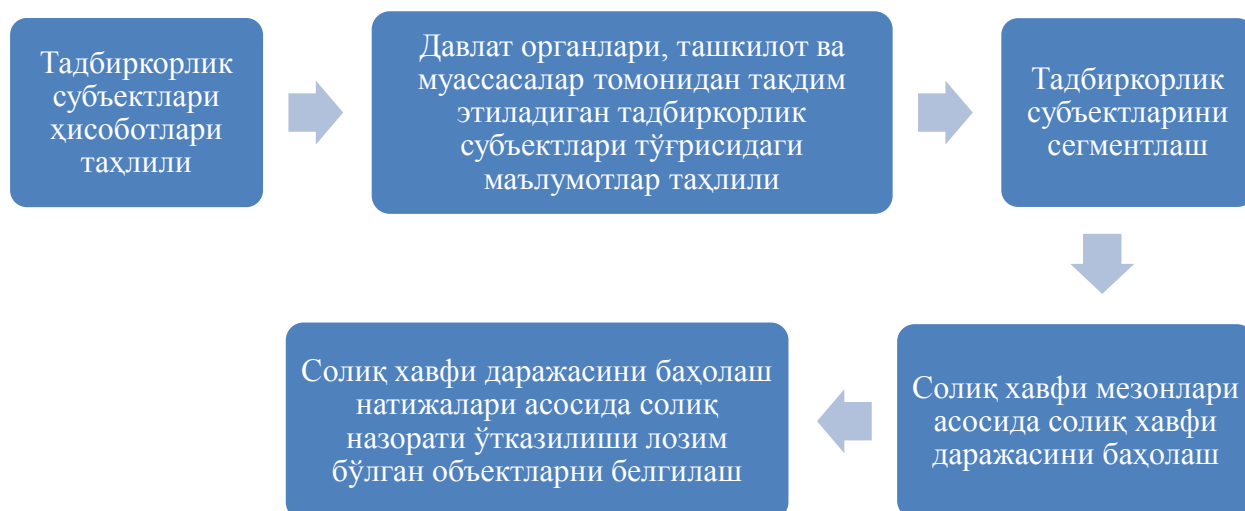
инсофли солиқ тўловчиларни қўллаб қувватлаш ва уларнинг фаолиятига асосиз аралашини чеклаш;

солиқ қонунчилиги бузилган тақдирда солиқ тўловчиларга жазо муқаррарлиги;

солиқ текшируви учун объектларни танлашнинг асосли ва шаффофлиги.

Солиқ текширувларини режалаштириш тизимини ташкил этишда янгича ёндашувга мувофиқ, сайёр солиқ текширувларини ўтказиш учун объектларни танлаш ҳар бир босқичида солиқ органига тақдим этиладиган барча маълумотларни ҳар томонлама таҳлил қилиш орқали амалга оширилиши белгиланади.

Солиқ хавфини таҳлил қилиш, уни амалда қўллаш тартиби, маълумот йиғиш ва қайта ишлаш, баҳолаш, шунингдек солиқ хавфини таҳлил қилишга оид бошқа чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва ижросини таъминлаш Давлат солиқ қўмитаси томонидан амалга оширилади. Солиқ хавфини бошқаришда қуйидаги тартибда ишлар ташкил этилиши белгиланган (2-расм).

2-расм. Риск-таҳлил асосида назорат объектларини аниқлаш тартиби [11]

Солиқ текширувлари учун солиқ тўловчиларни танлаш мақсадида уларнинг молиявий-иқтисодий фаолияти кўрсаткичлари таҳлили бир неча даражаларни ўз ичига олади, шу жумладан:

- солиқ тўловлари миқдори ва уларнинг динамикасини таҳлил қилиш орқали ҳисобланган солиқ тўловлари камайиб бораётган солиқ тўловчиларни аниқлаш имконини яратиш;

- солиқ тўловларининг тўланиши ва ўз вақтида ўтказилиши устидан назоратни амалга ошириш мақсадида солиқнинг ҳар бир тури бўйича тўланган солиқ тўловлари миқдори ва уларнинг динамикасини таҳлил қилиш;

- солиқ ва бухгалтерия ҳисоботи кўрсаткичларининг таҳлили жорий даврдаги молиявий-хўжалик фаолияти кўрсаткичларининг олдинги даврлардаги мос кўрсаткичлардан сезиларли даражада фарқланиши ёки шу каби соҳада фаолият қилувчи субъектларнинг ҳисобот давридаги ўртача статистик кўрсаткичларидан оғишларини ҳамда ушбу маълумотлар ўртасидаги қарама-қаршиликларни аниқлаш;

- солиқ тўловчилар томонидан тақдим этилган ҳисоботлардаги маълумотлар билан солиқ органида мавжуд бўлган маълумотлар ўртасидаги зиддият ва номувофиқликларни аниқлашга эътибор қаратилади.

Солиқ текширувларини аниқлашда солиқ тўловчининг умумий фаолиятининг муҳим жиҳатлари ва барча битимлари, контрагентлари фаолияти ҳам таҳлил қилинади.

Солиқ хавфини таҳлил қилиш ва натижаларини баҳолаш Давлат солиқ кўмитасининг ахборот-коммуникация технологиялари ва таҳлилнинг автоматлаштирилган тизими дастури орқали юритилмоқда. Бу дастур ёрдамида махсус алгоритмлар орқали турли манбалардан олинган

маълумотлардан фойдаланиб, тадбиркорлик субъектларининг молиявий – хўжалик фаолияти таҳлил қилинади.

Тадбиркорлик субъектларини сегментланади, яъни кичик, ўрта ва йирик хавф сифатида асосида амалга оширилиб ҳар бир сегмент учун солиқ хавфи алоҳида баллар асосида белгиланади. Солиқ rischi даражаси қуйидаги солиқ хавфи мезонлари асосида баҳоланади:

- солиқ юки маълум бир соҳа тадбиркорлик субъектлари учун ҳисобланган ўртача даражадан паст бўлиши;

- камерал текшируви натижалари бўйича аниқланган ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш учун тақдим этилган ва солиқ тўловчилар томонидан асослантирувчи ҳужжат тақдим этилмаган хабарномалар мавжудлиги;

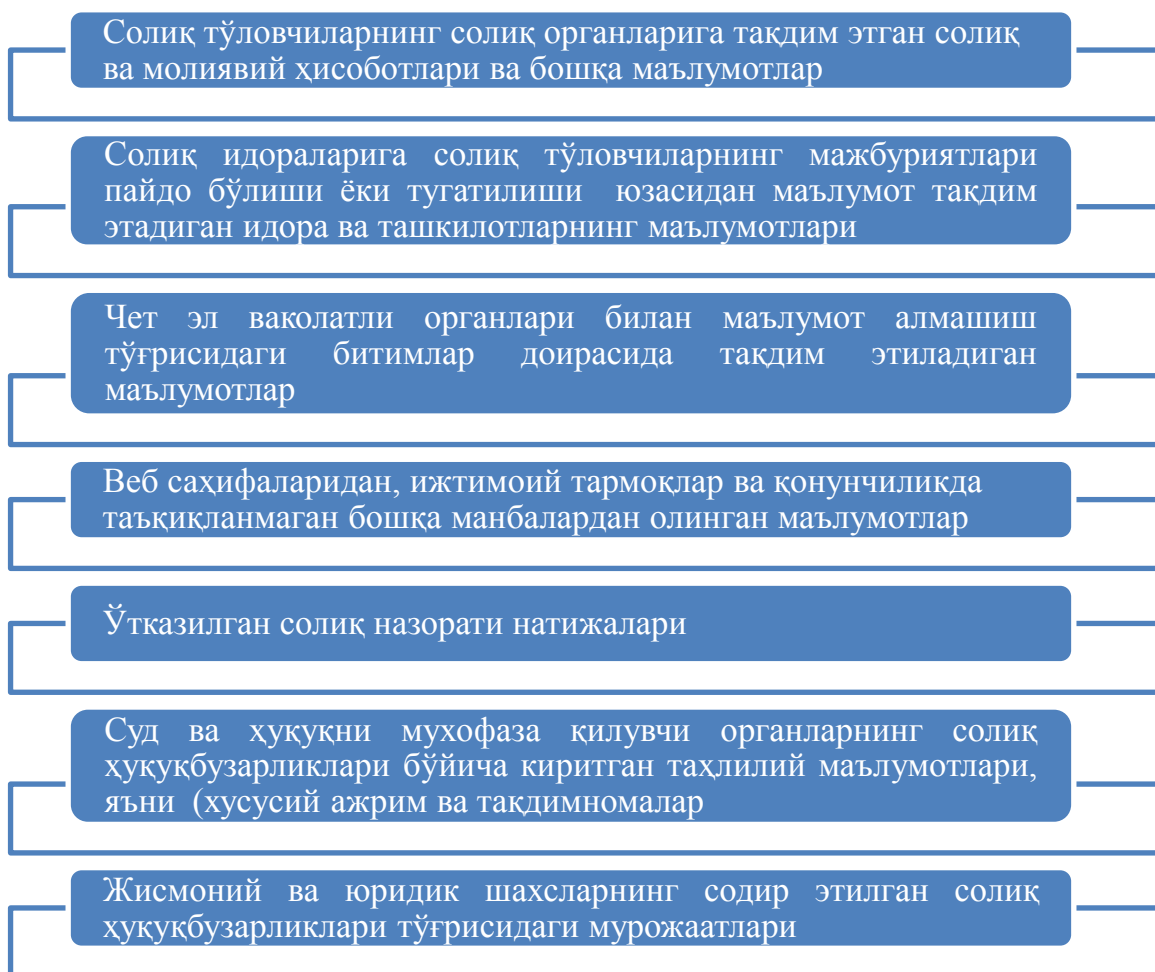
- шахсий карточкаларида солиқ қарздорлигининг мавжудлиги;

- солиқ ҳисоботларига бир йил давомида икки ва ундан ортиқ марта қайта ҳисоб-китобларни амалга ошириш;

- ҳисобот даври мобайнида рўйхатга олинган юридик манзилни мунтазам равишда ўзгартириш;

- бир ишчига ўртача ойлик иш ҳақи ушбу соҳадаги иқтисодий фаолият турига кўра ўртача даражадан паст бўлиши;

- тадбиркорлик субъектига тегишли бўлмаган тўлов терминалларида фойдаланиш ва бошқа мезонлар ҳам белгиланиши мумкин.

3-расм. Солиқ рискени аниқлашда фойдаланиладиган манбалар²

Ўз-ўзини баҳолаш учун мезонлар бўйича хавфлар юқори бўлган ва ушбу хавфларни камайтириш ёки бутунлай йўқ қилишни истаган солиқ тўловчиларга шубҳали операцияларни амалга оширишдан воз кечиш; контрагентлари тўғрисида маълумотларга эга бўлиши (лозим даражада эҳтиёткорликка риоя этилиши (СК 15 модда)), юқори солиқ хавфи билан фаолият олиб борилган даврлар учун янгиланган солиқ ҳисоботини қайта топшириш тавсия этилади:

Ҳар бир маълумот манбаи учун солиқ хавфи ва келтириши мумкин бўлган оқибатлар даражасига қараб мезонлар белгиланади, бунда ҳар бир солиқ хавфи мезонига нисбатан аҳамиятига қараб табақалаштирилган баҳоловчи коэффициент (балл) белгиланади.

Коэффициентни (балл) ҳисоблаш учун ҳар бир мезонга 1 дан 30 гача бўлган балл берилади.

Коэффициентни ҳисоблаш умумий формуласи:

$$\text{Коэф} = \frac{B M_1}{(B M_1 + \dots + B M_n)} \quad (1)$$

бу ерда:

M-солиқ хавфи мезони;

² Муаллиф томонидан тузилган

M_1, \dots, M_n - мезон 1, ..., n мезони;

B - мезоннинг ахамияти бўйича белгиланган балл;

$M_1, B, \dots, M_n B$ – 1-мезоннинг, n-мезонининг ахамияти;

n - мезонлар сони.

Текширилаётган объектнинг умумий солиқ хавфи даражаси (ΣP) 0 дан 1000 гача шкала бўйича ҳисобланади ва қуйидаги формулалар бўйича тўпланган балларни йиғиш йўли билан аниқланади:

$$\Sigma P = BK * K_a + \dots BK * K_n \quad (2)$$

бу ерда:

ΣP - солиқ хавфи даражасининг умумий кўрсаткичи;

BK - 0 дан 1000 гача мезон бўйича табақалаштирилган кўрсаткич;

K_a - ишланган мезон № a коэффиценти;

K_n - ишлаган мезоннинг коэффиценти № n;

n - ишлаган мезонлар сони.

Автоматлаштирилган дастур орқали солиқ хавфи мезонлари асосида, баллик тизимида баҳоланган тадбиркорлик субъектлари учта гуруҳга ажратилади:

а) солиқ хавфи юқори бўлган тадбиркорлик субъектлари (қизил йўлак);

б) солиқ хавфи ўртача бўлган тадбиркорлик субъектлари (сарик йўлак);

в) солиқ хавфи паст бўлган тадбиркорлик субъектлари (яшил йўлак).

Солиқ хавфи юқори ва ўртача бўлган тадбиркорлик субъектлари рўйхати чорак давомида бир маротаба, ҳар чоракдан кейинги ойнинг 25 санасида автоматлаштирилган дастур орқали шакллантирилади ва уларнинг шахсий кабинети орқали хабардор қилинади. Уларга нисбатан қонунчиликда белгиланган тартибда солиқ текшируви белгиланади.

Риск ўртача (сарик йўлак) бўлган тадбиркорлик субъектлари эса фақат камерал назоратдан ўтказилади ва унинг натижалари бўйича аниқланган тафовутларни бартараф этиш юзасидан тадбиркорлик субъектлари томонидан аниқлаштирилган қайта ҳисоботлар ёки асослантирувчи ҳужжатлар тақдим этилмаганда давлат солиқ хизмати органлари тадбиркорлик субъектларида текшириш ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилиши мумкин.

Хулоса ва таклифлар

Солиқ рискларини бошқариш масалаларини таҳлил қилиб, хулоса қилиш мумкинки, республикамиз солиқ тизими, халқаро меъёрлар даражасида ривожланиш томон бормоқда. Бу албатта ўзининг ижобий томонларни кўрсатади. Айтиш керакки, солиқ тизимининг асосий мақсади нафақат бюджетни даромадлар билан тўлдириш балки, тадбиркорлар фаолиятига тўсиқ бўлмаслиги ва ижтимоий адолатни шакллантиришга хизмат қилиши керак. Шу туфайли солиқ рискларни бошқаришда қуйидагиларга ҳам эътибор қаратилиши зарур:

-молиявий-иқтисодий фаолиятни юритишда контрагент-сотувчилар ёки воситачилар орқали амалга ошириш ҳолатларига яъни "контрагентлар занжири" билан иқтисодий асосли сабабларсиз бизнес мақсадида шартномалар тузилиши солиқдан қочишга сабаб бўлади;

-йирик давлат монопол корхоналарида кўп кузатиладиган ҳолат, яъни трансферт нархлардан фойдаланиш орқали давлат корхоналари маблағларининг суистеъмол қилиниш, пул ювиш ҳолатларининг юқори даражадалиги солиқ рискларининг юқори даражасини белгилайди;

-қурилиш ташкилотларида солиқ рискларини аниқлаш ва баҳолаш билан боғлиқ муаммоларни ечишда анча муаммолар мавжуд бўлиб, рискларни баҳолашда қўшилган қиймат солиғи бўйича тўловлардан контрагентлар ва уларнинг контрагентларининг хатолари учун ҳам солиқ тўловчининг қизик йўлакка тушиб қолиши яъни rischi юқори деб баҳоланиши, ҚҚҚ тўловчиси ҳуқуқининг тўхтатиб қўйилиши, бу соҳада тадбиркорлик фаолият билан шуғулланишда муаммоларни келтириб чиқармоқда.

- риск даражасини белгилашда аҳоли кам даромадли қатламнинг даромадларини яшириш билан боғлиқ ҳаракатлари риск сифатида баҳоланмаслиги лозим. Демак риск даражасини белгилашда унинг миқдорини, минимал чегарасини белгилаш муҳимдир. Энг кам даромад олувчилар деб баҳоланган 60 турдаги фаолият билан шуғулланувчиларнинг даромад солиғидан озод қилинишибу борада муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси (янги таҳрири). 2020 йил
2. 2022 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисидаги қонуни.
3. Тихонов Д.Н., Липник Л.Г. Налоговое планирование и оптимизация налоговых рисков. – М.: «Альпина Бизнес Букс», 2004. – С. 14-15.
4. Козенкова Т.А. Налоговое планирование на предприятии. – М: «АиН», 1999. – С. 15.
5. Филин С.А. Финансовый риск и его составляющие для обеспечения процесса оценки и эффективного управления финансовыми рисками при принятии финансовых управленческих решений // Финансы и кредит. – Москва, 2002. – №3. – С.21-31; – №4. – С. 9-23.
6. Евстигнеев Е.Н. Основы налогового планирования. – СПб.: «Питер», 2004.– С. 196, 271.
7. Samariddin Elmirzaev. Tax Risk Assessment and Management in Private Sector: Evidence from Uzbekistan. // European Journal of Business and Management, Vol.7, No.29, 2015
8. З.О.Ахроров, Ш.О.Шермаматов. СОЛИҚ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ ШАРОИТИДА СОЛИҚ РИСКЛАРИНИ БОШҚАРИШ ЙЎЛЛАРИ. // “Сервис” илмий-амалий журнал, 1-сон, 2020 йил.

9. Мамадаминов Назар Юсупович. СОЛИҚ РИСКЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ ХАЛҚАРО ТАЖРИБАСИ. // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 1, январь-февраль, 2019 йил. – 9 бет.

http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/6_Mamadaminov.pdf

10. Elmirzaev, S. E. (2017). Improving tax relations in corporate finance management. Abstract of dissertation in economic sciences. Tashkent.

11. www.soliq.uz